

TALABALARDA AXBOROT PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI IMMUNITETINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti
Pedagogika va psixologiya yo‘nalishi
3-bosqich talabasi
Kozimov Sayfulloh Maxammadjon o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarda axborot psixologik xavfsizligi immunitetini rivojlantirish omillari mavzusi yoritilgan. Shu bilan birga, talabalarda axborot-psixologik xavfsizlik immunitetining dolzarb masalalari va rivojlantirish jarayoni, axborot-psixologik xavfsizlik immunitetini rivojlantirishning milliy ijtimoiy-madaniy, ildizlari haqida so‘z ketgan.

Kalit so‘z: Axborot, axborot-psixologik xavfsizlik, psixologik immunitet, talaba yosh davri, psixologik himoya.

Globalashuv jarayoni jadallik bilan sodir bo‘layotgan bu davrda kunda yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularni shaxs sifatida shakllantirish muhim masalalardan biri bo‘lib kelmoqda. Zero, yosh avlod tarbiyasi ta’limi Vatanimiz tarqqiyotini belgilovchi asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Mamlakatimizning har tomonlama xavfsizligi, barqaror taraqqiyoti o‘sib kelayotgan yosh avlodning ta’lim-tarbiyasiga, ijtimoiy-madaniy muhit omillari, axborot makonining ta’siri ham sezilarli darajada kengayib bormoqda. Respublikamizda 2023-2024 o‘quv yili boshlangan paytda talabalarning umumiy soni 1 040 400 nafarga yetgan. [1] Yoshlar internet tarmoqlari tahdidlari kuchayib borishi natijasida axborotlarni tanlab, saralab olishda katta psixologik zo‘riqishlarga duch kelmoqda. Shu sababli talabalarning axborot-psixologik xavfsizlik immuniteti – Vatan xavfsizligi darajasining muhim ko‘rsatkichlaridan biriga aylandi.

Bugungi kunda yashayotgan har bir inson axborot iste’mol qilish va ishlab chiqish borasidagi qarashlari turlicha hamda uning mustaqilligi keskin darajada oshib bormoqda. Internet tarqqiyotning muhim omili bo‘lishi bilan birga asosiy targ‘botchi quroliga ham aylanib ulgurdi. Ayniqsa, pornografiya, jinoyatchilik, bezorilik, jinoyatchilik, odobsizlik, latifalar, mish-mishlardan iborat keraksiz, zararli axborotga ega juda ko‘plab internet kontentlari paydo bo‘ldi. Jamiyatga yot g‘oyalar birdaniga kira olmaydi. Qarama-qarshiliklar eng avvalo yoshlarning siyosiy, diniy, ma’naviy, ma’rifiy, ijtimoiy dunyoqarashlar tizimiga to‘xtovsiz tarzda ta’sir qilib turadigan psixologik texnologiyalardan foydalanilmoqda. Aniqroq aytadigan bo‘lsak, bunday yovuz xavf-xatarlarning oldini olishda ota-onaga, jamiyatga munosabatda ma’naviy birdamlik, ijtimoiy xavf-xatarlarning, psixologik xavf-xatarlarning holatini tahlil qila olishlari juda muhim hisoblanadi.

Hozir butun dunyodagi odamlarning 63 foiz qismi internetdan foydalanadi. Qariyb 1 yillik davr mobaynida internet foydalanuvchilari soni 200 millionga ortgan. Foydalanuvchilarning asosiy qismi (92,4 foiz) mobil qurilmalar orqali internetdan foydalanadi. 4,65 mlrd odam esa ijtimoiy tarmoqlarda faol. Dunyo bo‘yicha 3 milliarddan ortiq messenjer foydalanuvchilar mavjud. Eng ko‘p foydalanuvchiga ega bo‘lgan platformalar:

- ◆WhatsApp — 2,5 mlrd;
- ◆Wechat — 1,3 mlrd;
- ◆Facebook Messenger – 988 mln;
- ◆QQ – 574 mln;

- ◆Snapchat – 557 mln;
- ◆Telegram – 550 mln foydalanuvchiga ega.
O‘zbekistonda eng ommabop messenjerlar ro‘yxati:
- Telegram — 80 foiz;
- WhatsApp — 22 foiz;
- Facebook Messenger — 6 foiz.

Datareportal.com ma’lumotlariga ko‘ra O‘zbekiston aholisining qariyb 70 foiz qismi internet foydalanuvchisi hisoblanadi. Aholining 18,3 foiz qismi ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadi. Mamlakatda foydalanuvchilar tomonidan eng ko‘p Instagram ijtimoiy tarmog‘idan foydalaniladi. Hozirgi kunda ushbu tarmoqdan foydalanuvchilar soni 4,8 milliondan ortiq. Ularning 34,4 foiz qismi ayollar, asosiy qismi yoshlarni (18-35 yosh) tashkil etadi. [2]

Ana shunday xavflar turli axborot tarmoqlari orqali xalq ishonib kelgan narsalar yomonlanadi va obro‘sizlantiriladi. Qadriyatlarini yemirish usullarining jirkanch ko‘rinishlaridan foydalanishlari mumkin. Bu albatta erkinlik yoki oshkoralik, niqobi ostida sodir bo‘lishi ehtimoli yuqori hisoblanadi. Axborotni tanlash va u bilan ishlash salbiy yoki ijobiy oqibatlariga olib kelishi mumkin bo‘lgan jarayondir. Bir tomondan, individ mustaqil bo‘lishi lozim. Lekin, ikkinchi tomondan, u o‘zining ma’naviy negizlariga putur yetkaza oladigan yot ta’sirdan himoyalani dasturiga ega bo‘lishi darkor. Individ axborotning soxtaligini o‘z vaqtida payqamasligi mumkin, sababi bunday axborot, odatda —Yaltiroq qog‘ozga yaxshilab o‘ralganl bo‘ladi. Oqibatda insonning axborotlardan foydalanishdagi erkinligi aks samara beradiki, bu individning o‘zini ham bunday mustaqillikdan muhofaza qilish zarurligini ko‘rsatadi. [3]

Talaba yoshlarga axborot bilan ishlash bir qancha jihatlarni qamrab oladi, va ularning ish mexanizmi esa quyidagidan iborat:

- Ma’lumotlarni qabul qilish, anglab olish va yodga olish;
- qayta ishlash va yangilangan axborotni shaxs xotirasida saqlash;
- axborotni tarqatish.

Axboriy psixologik xavfning ko‘lami tobora kengayib bormoqdaki bunda shaxsga ta’sir etishning turli qarashlar tizimidan foydalangan holda tadqiq qilinishga muhtojdir. Shuning uchun ham biz yoshlarni uning psixologik sifatleri va unga ko‘rsatiladigan axborot ta’siri nuqtai nazaridan uchta asosiy mazmunda ko‘rib chiqsak, to‘g‘ri bo‘ladi: birinchidan, u maqsadli yo‘naltirilgan axborot-psixologik ta’sirga duchor qilinadigan bosh ob’ekt hisoblanadi; ikkinchidan, ayni bir paytda u ijtimoiy axborot bobida birdan-bir ishlab chiqaruvchidir; uchinchidan, u axborot tajovuzlaridan davlat va jamiyat tomonidan himoya qilinishga muhtoj sub’ektdir. [3] Barkamol shaxsni shakllantirish jamiyatimizning eng muhim psixologik xususiyatlar muhim ahamiyatga ega. Shaxsni axborotni quyidagi asosiy manbalardan oladi.

- davlat tomonidan yetkaziladigan axborot siyosati;
- turli ommaviy axborot vositalari;
- norasmiy muloqotdagi axborot.

Ochiq axborot tizimlarining turli mamlakatlarga o‘tkazayotgan ta’siri ham turlicha. Bu hol dunyo mamlakatlarining iqtisodiy, axborot, ma’naviy salohiyatlari va siyosati qanday ekani bilan bir muncha bog‘liq. Mamlakatimizning 60% ni yoshlar tashkil qilishini hisobga olsak, bu muommoning ko‘lamini sezish qiyin emas. Dunyoda yuz berayotgan shiddatli jarayonlarning har bir mamlakatga o‘tkazayotgan salbiy ta’sirini kamaytirish va ijobiy ta’sirini kuchaytirish uchun shu hodisining mohiyatini chuquroq anglash, uning xususiyatlarini o‘rganish ham kerak. Bu jamiyatning xulqiy o‘zgarishlarining axborot ta’sirida o‘zgarayotganligidan dalolat berib turibdi.

Talaba-yoshlarda – Psixologik xavfsizlik tushunchasi odatda shaxsning xususiyatlaridan biri sifatida tushuniladi, uni himoya qilish darajasini tashqi dunyodan unga yo’naltirilgan turli xil salbiy hamda halokatli omillardan xarakterlaydi. Shaxsiy daxlsizlikning psixologiyasi, birinchi navbatda, insonning farovon aqliy holatining zarur darajasiga bog’liq bo’lib, u o’zining professional va ijtimoiy funksiyalarini o’z hayoti uchun qo’rqmasdan va uning rivojlanishining salbiy oqibatlaridan qo’rqmagan holdan amalga oshirishi mumkinligi bilan bog’liq.[5]

Insonning psixologik xavfsizlikning eng muhim xususiyatlaridan biri mustahkamlik va moyillikdir. Chunki u odamlarning turli xuruj va ekstremal holatlarga bog’liqligini, shuningdek, vaziyatdan chiqish yo’lini topish uchun qisqa vaqt ichida yordam beradigan to’g’ri qarorlarni qabul qilish qobiliyatiga ega.

Talabalarda axborot-psixologik immunitetini hosil qilishda quyidagi omillarni rivojlantirish zarurati mavjud:

- Talabalarda vatanparvarlik, sadoqat, milliy o’zlikka xos tushunchalarini boyitish shakllantirib borish;
- Huquqiy, axloqiy me’yorlarga rioya etish va aborot xavf omili uning zarurati haqida izchil va muntazam ravishda bilimlar berib borish;
- Internetga tobelikning psixologik ta’siri sog’lom turmush tarziga amal qilish;
- Internetga qaramlik, mobil telefonlarga tobelik, komyuter o’yinlarining psixologik mohiyati;
- Mamlakatimiz va dunyoda ro’y berayotgan voqealarga to’g’ri munosabatlarni shakllantirish;
- Axborot iste’moli madaniyatini shakllantirish haqida bilimlar berib borish;
- Sharq allomalarining buyuk meroslari axloqiy jihatlarining talaba-yoshlarga muhim zarurati;
- O’quv-tarbiya muassasalari, ota-onalar va jamoatchilik hamkorligini amaliy jihatdan yuqori saviyada olib borishga erishish;
- Talaba-yoshlarning go’zallikni his ettirish ko’nikmalarini tarkib toptirish orqali ma’naviy muhofaza qila olish imkonini yaratish omilidir.

ADABIYOTLAR:

1. <https://kun.uz/news/2023/02/14/ozbekistonda-talabalar-soni-1-milliondan-oshdi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2023%2F02%2F14%2Fozbekistonda-talabalar-soni-1-milliondan-oshdi>
2. <https://daryo.uz/2022/08/10/ozbekistonda-ijtimoiy-tarmoq-va-messenjerdan-foydalanish-korsatkichlari-malum-boldi>
3. B.M.Umarov. Shaxs axborot-psixologik xavfsizligining psixologik imkoniyatlari. The light of islam, 4-son 2019-yil 4-bet
4. <https://uz.tierient.com>
5. R.Samarov Axborot xavfsizligining nazariy va metodologik asoslari. T.: —Akademiyal, 2010.
6. S.M.Kozimov (2022). Insonlarda vaqtni to’g’ri taqsimlash muammosi va unga psixofiziologik yondashuv. Моя профессиональная карьера, 6(23), 50-56.
7. O’Gilxontolibjonovna, V. (2023). AXBOROT MUHITI YOSHLAR IJTIMOYIY NORMALARI SHAKLLANISHIGA TA’SIRINI TADQIQ ETISHNING METODIK JIHLATLARI. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 15-22.